

Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002

Mark Zuiderwijk¹⁾

De incidentele loonontwikkeling van jaarlonen inclusief bijzondere beloningen kwam in 2002 uit op $-0,7$ procent. Deze negatieve ontwikkeling werd voor $-0,8$ procent bepaald door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie. De overige effecten, die het resterende deel van de incidentele loonontwikkeling bepalen, bedroegen $0,1$ procent. Dit is minder dan in voorgaande jaren. In 2002 bestonden grote verschillen tussen verschillende bedrijfssectoren. Zo waren de overige effecten in de landbouw en visserij met $-2,1$ procent negatief, maar in de niet-commerciële dienstverlening met $1,0$ procent positief.

1. Laagste incidentele loonontwikkeling sinds jaren

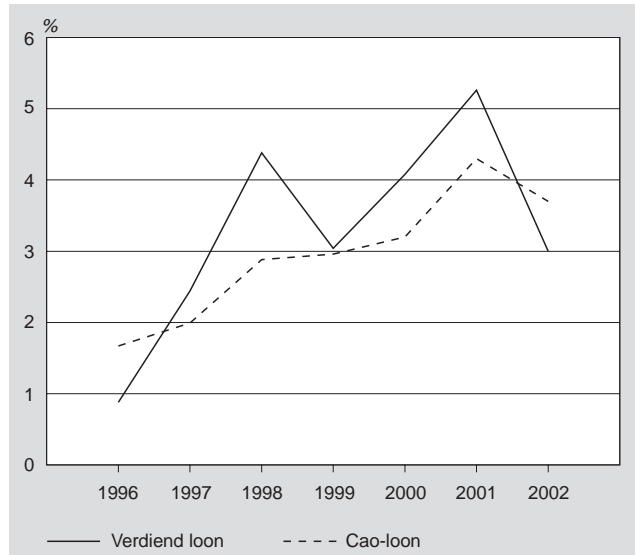
In 2002 stegen de verdiende jaarlonen inclusief bijzondere beloningen van alle werknemers in Nederland met gemiddeld $3,0$ procent. De cao-lonen stegen met $3,7$ procent. Het verschil tussen beide loonstijgingen, de zogenoemde incidentele loonontwikkeling, kwam daarmee uit op $-0,7$ procent. Deze negatieve ontwikkeling werd voor $-0,8$ procent bepaald door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie. Dit zogeheten demografisch-economisch effect was voornamelijk negatief door een sterke groei van het aantal deeltijdbanen en een afname van het aantal voltijdbanen in 2002. Een toename van deeltijders, die gemiddeld een lager jaarloon hebben dan voltijders, drukt namelijk de ontwikkeling van de verdiende lonen, maar heeft geen invloed op de hoogte van de cao-lonen. Hierdoor daalt dus de incidentele loonontwikkeling. In 2002 groeide het aantal deeltijders met $7,3$ procent tot bijna $2,5$ miljoen en nam het aantal voltijders af met $2,5$ procent tot ruim $3,8$ miljoen. Het demografisch-economisch effect was hierdoor lager dan in voorgaande jaren.

De overige effecten, die het resterende deel van de incidentele loonontwikkeling bepalen, bedroegen $0,1$ procent in 2002. Dit duidt op een zeer beperkte toename van niet in cao's vastgelegde beloningen, zoals bonussen en winstuitkeringen. De overige effecten waren vanaf 1996 nog niet eerder zo laag.

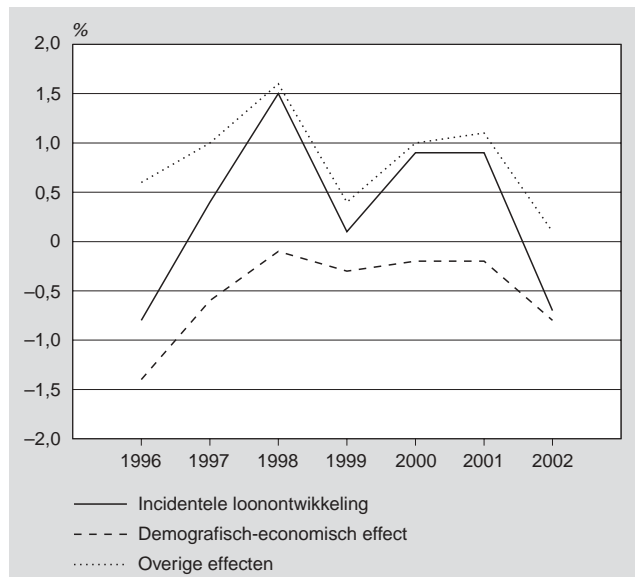
Indien alleen naar voltijdwerknemers wordt gekeken, is de ontwikkeling van de overige effecten met $-0,1$ procent in 2002 zelfs negatief, wat duidt op een afname van bonussen en winstuitkeringen voor deze groep werknemers.

Opvallend is dat de overige effecten van de jaarlonen in 2002 lager uitkwamen dan de overige effecten van de uur- en maandlonen. Dit is sinds 1996 niet meer voorgekomen. In de uur- en maandlonen zijn de bijzondere beloningen niet inbegrepen. Hoewel minder dan bij de jaarlonen het geval was, zijn de overige effecten van de uur- en maandlonen in 2002 gedaald ten opzicht van 2001. Dit geeft aan dat ook niet in cao's vastgelegde beloningen die in het uur-

1. Ontwikkeling jaarloon inclusief bijzondere beloningen van alle werknemers in Nederland, 1996–2002

2. Incidentele jaarloonontwikkeling in componenten, 1996–2002

en maandloon voorkomen, zoals periodieke individuele toeslagen en provisies, in 2002 beperkt waren.

2. Incidentele loondaling in landbouw en visserij en commerciële dienstverlening

Net als in voorgaande jaren zijn er in de incidentele loonontwikkeling in 2002 grote verschillen tussen bedrijfssectoren. In de landbouw en visserij en in de commerciële dienstverlening was de incidentele jaarloonontwikkeling ne-

3. Ontwikkeling overige effecten naar loonbegrip, 1996–2002

gatief. Hoewel deze negatieve ontwikkeling voor een belangrijk deel werd bepaald door demografisch-economische effecten, zijn ook de overige effecten negatief.

Het negatieve demografisch-economisch effect in de landbouw en visserij werd bepaald door een afname van voltijders (-5 procent) en flexibele werknemers (-4 procent) en een toename van deeltijders (15 procent) in 2002. In de commerciële dienstverlening was, na een jarenlange stijging, in 2002 sprake van banenkrimp (-0,2 procent van 3,2 miljoen banen). Door de slechte economische resultaten in beide sectoren zijn in 2002 minder extra beloningen uitbetaald dan in de jaren daarvoor, waardoor de overige effecten negatief uitkwamen.

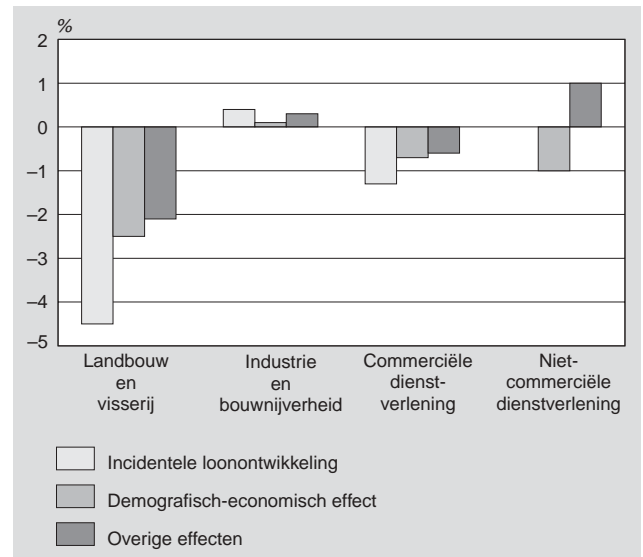
In de industrie en bouwnijverheid was de incidentele jaarloonontwikkeling het hoogst, namelijk 0,4 procent. In tegenstelling tot de overige sectoren was het demografisch-economisch effect hier licht positief (0,1 procent). Deze sector is relatief stabiel. In de voorgaande jaren varieerde de incidentele jaarloonontwikkeling tussen 0,1 procent (in 1996) en 0,8 procent (in 1998 en 2001).

De overige effecten waren met 1,0 procent het hoogst in de niet-commerciële dienstverlening. Door het negatieve demografisch-economisch effect van -1,0 procent bleef de totale incidentele loonontwikkeling hier steken op 0,0 procent.

3. Hoogste incidentele loonstijging in gezondheids- en welzijnszorg

De grote stijging in de niet-commerciële dienstverlening werd voornamelijk bepaald door de gezondheids- en welzijnszorg. De overige effecten van het jaarloon in deze bedrijfstak bedroegen 1,7 procent in 2002. Dit kwam door de sterke groei van het aantal werknemers in de zorgsector in 2001, namelijk 5 procent tegen 2 procent voor heel Nederland. Deze nieuwe werknemers kregen het jaar daarop relatief veel salarisverhogingen in vergelijking met het zittende personeel, dat vaak al het salarisplafond bereikt heeft.

4. Incidentele jaarloonontwikkeling in componenten naar bedrijfssector, 2002

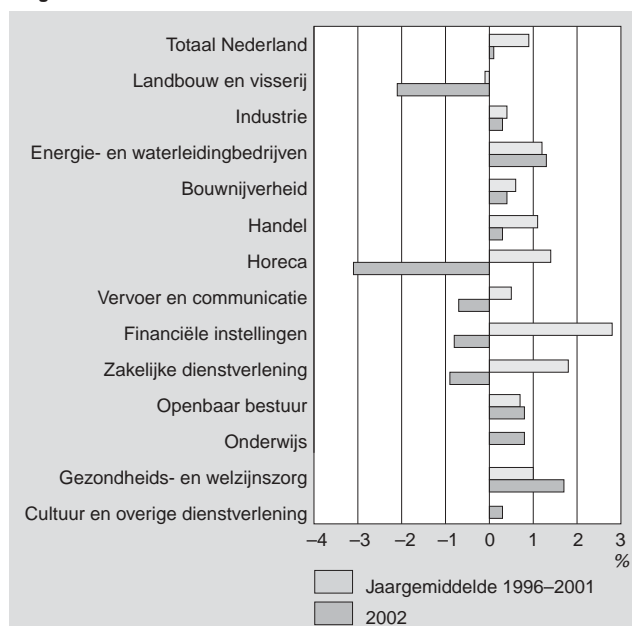
Opvallend is dat voor alle bedrijfstakken in de niet-commerciële dienstverlening (openbaar bestuur, onderwijs, gezondheids- en welzijnszorg en cultuur en overige dienstverlening) de overige effecten in 2002 hoger waren dan de jaren daarvoor (gemiddelde per jaar van 1996 tot en met 2001).

In de commerciële dienstverlening zijn de overige effecten van alle bedrijfstakken (horeca, vervoer en communicatie, financiële instellingen, zakelijke dienstverlening), met uitzondering van de handel, in 2002 negatief. In alle bedrijfstakken van de commerciële dienstverlening waren de overige effecten lager dan het gemiddelde over de jaren 1996–2001. De horeca valt op met negatieve overige effecten van -3,1 procent in 2002. In deze bedrijfstak was zelfs sprake van een daling van het verdiende jaarloon: -2,0 procent. Ook hier zijn door slechte economische resultaten in 2002 minder extra beloningen uitbetaald dan in de jaren daarvoor.

4. Het begrip incidentele loonontwikkeling

Incidentele loonontwikkeling is het verschil tussen de ontwikkeling van de verdiende lonen en die van de lonen zoals overeengekomen in cao's en vergelijkbare collectieve regelingen. De incidentele loonontwikkeling is onder meer van belang voor het arbeidsvoorwaardenoverleg tussen werkgevers en werknemers en voor het toekennen van gelden voor het bekostigen van de lonen bij de overheid. De hoogte van de incidentele loonontwikkeling wordt onder andere beïnvloed door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie, bevorderingen, individuele toeslagen en bijzondere beloningen. In de discussie over de beloning van werknemers en het daarvoor beschikbare budget, wordt waarde gehecht aan de mate waarin verschillende componenten bijdragen aan de incidentele loonontwikkeling. In dit artikel is de incidentele loonontwikkeling gesplitst in de componenten demografisch-economisch effect en overige effecten.

5. Ontwikkeling overige effecten jaarlonen naar bedrijfstak, gemiddelde 1996–2001 en 2002

Demografisch-economisch effect

Een deel van de incidentele loonontwikkeling wordt bepaald door veranderingen in de samenstelling van de werknemerspopulatie. Hieronder vallen onder andere veranderingen in leeftijd, geslacht en dienstverband (voltijd, deeltijd, flexibel). Als bijvoorbeeld veel jongeren op de arbeidsmarkt instromen, zal dit de loonontwikkeling drukken. Jongeren verdienen gemiddeld namelijk minder dan ouderen. Ook een verschuiving van voltijdbanen naar deeltijdbanen zal de loonontwikkeling drukken, aangezien deeltijders gemiddeld een lager jaarloon hebben dan voltijders. Het deel van de incidentele loonontwikkeling dat het gevolg is van dit soort populatieveranderingen wordt het demografisch-economisch effect genoemd.

Overige effecten

Het deel van de incidentele loonontwikkeling dat niet bepaald wordt door demografisch-economische effecten, wordt overige effecten genoemd. Hieronder vallen wijzigingen van het gemiddeld verdiend loon door bijvoorbeeld extra periodieken, individuele toeslagen en bijzondere beloningen. Maar ook andere factoren, zoals het tijdstip van betaling, of cao's die met terugwerkende kracht zijn afgesloten, komen tot uitdrukking in de overige effecten. De overige effecten zijn doorgaans hoog bij krapte op de arbeidsmarkt en in een periode van hoogconjunctuur, omdat werkgevers dan geneigd zijn meer toeslagen en bijzondere beloningen aan werknemers te geven.

5. Berekening van de incidentele loonontwikkeling

De berekening van de incidentele loonontwikkeling loopt via indexcijfers. Eerst zijn tussen twee opeenvolgende jaren de mutaties van verdiende lonen en cao-lonen afzonderlijk bepaald. Vervolgens is het verschil tussen deze

mutaties bepaald. De verdiende lonen zijn afkomstig uit de Enquête werkgelegenheid en lonen (EWL), de cao-lonen uit de statistiek Indexcijfers van cao-lonen. De berekende uur- en maandlonen hebben betrekking op de maand december, de jaarlonen hebben betrekking op het gehele jaar.

Voor een nadere beschrijving van de wijze waarop de incidentele loonontwikkeling van jaarlonen is samengesteld, wordt verwezen naar het artikel van Zuiderwijk (2004). Een methodebeschrijving van de incidentele loonontwikkeling van uur- en maandlonen, inclusief het demografisch-economisch effect en de overige effecten, is te vinden in de artikelen van Planting (2001) en Schulte Nordholt (2001).

Begrippen

Verdiend jaarloon inclusief bijzondere beloningen

Het verdiende jaarloon is het bruto loon sociale verzekeringen (BLSV), vermeerderd met de werknemerspremies voor pensioen en vut. Het jaarloon is inclusief spaarloon, loon uit overwerk en bijzondere beloningen. De bijzondere beloningen zijn de niet-regelmatig (niet maandelijks) betaalde beloningen die tot het BLSV behoren, zoals vakantiegeld, tantièmes, eindejaarsuitkeringen en winstuitkeringen. Ook toeslagen, provisies, gevarengeld, fooien en onkostenvergoedingen, maken deel uit van het jaarloon.

Verdiend maandloon exclusief bijzondere beloningen

Het regelmatig betaalde bruto loon vóór aftrek van werknemerspremies voor pensioen en vut. Het maandloon is exclusief loon uit overwerk.

Verdiend uurloon exclusief bijzondere beloningen

Het loon per uur, berekend door het maandloon exclusief overwerk te delen door 1/12 van de jaarlijkse arbeidsduur. Het jaarlijkse arbeidsduur is de met de werknemer overeengekomen arbeidsduur per jaar in uren. Niet-gewerkte uren in verband met vakantie, adv, feestdagen en extra vrije tijd voor ouderen zijn hierop in mindering gebracht. De jaarlijkse arbeidsduur wordt berekend uit gegevens over de maand december.

Cao-jaarloon inclusief bijzondere beloningen

Het cao-jaarloon omvat het bruto loon voor normale arbeidstijd, inclusief alle bindend voorgeschreven, regelmatig betaalde toeslagen, en alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijks) beloningen, zoals vakantietoelage of eindejaarsuitkering. Uitgesloten zijn dus toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoelage, of een toeslag voor ploegdienst, en individuele loonstijgingen. Ook winstuitkeringen zitten niet in het cao-jaarloon omdat ze voorwaardelijk zijn.

Cao-maandloon exclusief bijzondere beloningen

Het bruto loon waarop voltijdwerknemers bij een normale arbeidsduur onvoorwaardelijk recht hebben. Hiertoe behoren ook alle bindend voorgeschreven regelmatig betaalde toeslagen. Uitgesloten zijn dus toeslagen die in de cao's voorwaardelijk zijn gesteld, zoals een leeftijdstoelage, of een toeslag voor ploegdienst, en individuele loonstijgingen.

Cao-uurloon exclusief bijzondere beloningen

Het bruto loon per uur, berekend door het cao-maandloon te delen door 1/12 van de contractuele arbeidsduur. De contractuele arbeidsduur is de in cao's overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur van voltijdwerknemers, verminderd met officiële feestdagen (vastgesteld op zes dagen per kalenderjaar), het aantal (onvoorwaardelijke) vakantiedagen en eventuele adv-dagen.

Literatuur

Planting, F.J. (2001), De ontwikkeling van verdiende lonen in componenten, 1995–1999. In: Sociaal-economische maandstatistiek 2001–9, p. 23–28.

Schulte Nordholt, E. (2001), Incidentele loonontwikkeling van werknemers, 1995–1999. In: Sociaal-economische maandstatistiek 2001–6, p. 23–29.

Zuiderwijk, M. (2004), Uitbreiding statistiek incidentele loonontwikkeling met jaarlonen., www.cbs.nl/nl/publicaties/artikelen/arbeid/arbeidsmarkt/jaarlonen.htm.

Noot in de tekst

¹⁾ Naast de auteur heeft Johan Planting meegewerkt aan het samenstellen van de resultaten.